

dr. sc. Alena Huseinbegović, vanredna profesorica
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Izvorni naučni rad

dipl. iur. Mirjana Kevo, sudinica Općinskog suda u Mostaru
doktorantica na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru

dipl. iur. Mediha Boškailo – Veleđar, sudinica Općinskog suda u Mostaru
predsjednica Parničnog odjeljenja

PERSPEKTIVA DISPOZITIVNIH PRESUDA I SUDSKE NAGODBE U SPOROVIMA ZA IZDRŽAVANJE DJECE

Sažetak: Autorice u radu analiziraju postojeću zakonsku zabranu donošenja dispozitivnih presuda i zaključenja sudske nagodbe u parnicama za izdržavanje djece i njezinu (ne)opravdanost. Razmatraju se, također, i rješenja navedenih pitanja u važećem alimentacijskom parničnom pravu postjugoslavenskih zemalja koja se u tim parnicama prihvataju i primenjuju. Zaštita djece kojima je izdržavanje neophodno često je jedini izvor sredstava za njihovu egzistenciju i razvoj, radi čega je nužno da im se osiguraju brzi i efikasni postupci, u skladu sa zahtjevima prava na suđenje u razumnom roku i pristupa sudu zajamčenim čl. 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Nakon analize ponuđenih zakonskih rješenja u bosanskohercegovačkom obiteljskom pravu pokušat ćemo odgovriti na pitanja jesu li usvojeni procesni instrumenti koji se primenjuju u alimentacijskim postupcima, u stanju da omoguće efikasne postupke ili bi djelotvorna sudska zaštita ovog prava bila ostvarena tek sa propisivanjem mogućnosti donošenja dispozitivnih presuda kada je dijete tužitelj, kojima se u zaštiti interesa djeteta osigurava jednako kvalitetan stepen pravne zaštite kao i kontradiktornom presudom donesenom nakon cjelovitog postupka, kao i zaključenja sudske nagodbe. U zaključnom dijelu rada naznačuju se određeni prijedlozi de lege ferenda, u cilju izmjena i dopuna Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, čime bi se ostvarila zaštita interesa djeteta u parnici za njegovo izdržavanje uz znatno kraće, efikasnije i jeftinije postupke, u odnosu na postojeće.

Ključne riječi: izdržavanje djece, dispozitivne presude, sudska nagodba, suđenje u razumnom roku, hitnost postupanja

1. Uvodna razmatranja

Pravo na izdržavanje predstavlja jedno od značajnijih prava djeteta. Premda se u međunarodnim dokumentima ne definira kao samostalno pravo, može se reći da je posredno priznato u čl. 27. st. 1. Konvencije o pravima djeteta¹ koja propisuje

¹ Konvencija o pravima djeteta je donesena 20.11.1989. godine u Skupštini UN-a, a stupila na snagu 2.9.1990. godine donošenjem Ukaza o proglašenju zakona o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta, "Službeni list SFRJ" broj 15/90 (dalje - KoPD). Konvencija spada među

da država priznaje svakom djetetu pravo na životni standard primjeren tjelesnom, duševnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta. Roditelj(i) ili druge osobe, ovisno o njihovim sposobnostima i materijalnim mogućnostima, snose najveću odgovornost za osiguranje životnih uvjeta koji su prijeko potrebni za djetetov razvoj (čl. 27. st. 2. KoPD). Konvencijom se konkretiziraju obaveze, odnosno odgovornosti država članica na poduzimanje potrebnih mjera kako bi osigurale da dijete dobije sredstva za izdržavanje od roditelja ili drugih osoba koje su za njega materijalno odgovorne, kako unutar države stranke tako i iz inostranstva. Prema KoPD prvenstvena je odgovornost roditelja i drugih osoba odgovornih za dijete da, u okviru svojih sposobnosti i financijskih mogućnosti, osiguraju životne uvjete potrebne za razvoj djeteta.

Osnovni cilj ovog pravnog instituta ogleda se u održanju života i zdravlja putem zaodvoljenja osnovnih potreba člana obitelji, radi čega je zakonsko izdržavanje izraz, prije svega obiteljske solidarnosti i predstavlja jedan od načina osiguranja socijalne sigurnosti građana, odnosno zaštitu ekonomski slabije strane. Veazno uz to, princip obiteljske solidarnosti podrazumijeva da se članovi obitelji međusobno pomažu prije nego što od države zatraže sredstva iz socijalne pomoći.^{2 3}

najznačajnije međunarodne dokumente kojim je na najsveobuhvatniji način reguliran položaja i prava djece po ovom pitanju jer se izravno tiče djeteta i njegovih prava, dijete tretira kao poseban subjekt i priznaje mu veliki broj prava, a države obavezuje na njihovo poštovanje i zaštitu. U cilju zaštite djeteta normiran je poseban mehanizam: Komitet za prava djeteta (osnovan u skladu s članom 43. Konvencije) kojem su države članice obavezne podnositi izvještaje o usvojenim mjerama o ispunjavanju prava i o napretku koji je postignut u uživanju tih prava (član 44. Konvencije). Stupanjem na snagu Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o postupku povodom pritužbe (2014. godine), Komitetu je omogućeno da razmatra pritužbe zbog povreda prava djeteta ako država koja je ratificirala ovaj Protokol ne može osigurati pravni lijek za tu povredu. Povodom pritužbe Komitet dostavlja državi preporuke, a ona mu je obavezna podnijeti pisani odgovor o poduzetim mjerama i/ili mjerama koje namjerava poduzeti. U nadležnosti Komiteta je i provođenje istrage o grubim ili sistematskim kršenjima prava djeteta (članovi 5 -15). Bosna i Hercegovina nije ratificirala ovaj Protokol. Tako i detaljnije o tome: DUMAN, DŽ, HALILOVIĆ, M., LATIFOVIĆ, F., *Analiza sudske prakse u porodičnim sporovima i preporuke za postupanje – Priručnik, Atlantic initiative*, Sarajevo 2020., (dalje: DUMAN – HALILOVIĆ - LATIFOVIĆ), str. 27.- 29.

2 Obiteljska solidarnost ima prednost u odnosu na društvenu solidarnost. Detaljnije o tome kod: PONJAVIĆ, Z., *Porodično pravo*, Kragujevac, 2007., (dalje – PONJAVIĆ), str. 322.

3 Tako i Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine u svojim odredbama predviđa da u slučajevima u kojima se međusobno izdržavanje između bračnih i vanbračnih partnera, roditelja i djece i drugih srodnika ne može ostvariti u cjelini ili djelomično, društvena zajednica pruža, pod uvjetima određenim zakonom, neosiguranim članovima obitelji nužna sredstva za uzdržavanja. Vidi čl. 213. st. 2. Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine "Službene novine FBiH", broj 35/2005, 41/2005 – ispr., 31/2014 i 32/2019 – odluka US – dalje – PZ FBiH. Isto rješenje predviđeno je odredbama čl. 231. st. 2. Porodičnog zakona Republike Srpske, "Službeni glasnik RS" broj 54/2002, 41/2008, 63/2014 i 56/2019-odluka US - dalje - PZ RS, čl. 192. st. 2. Porodičnog zakona Brčko Distrikta, "Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH" broj 23/2007 – dalje - PZ BD.

Za razliku od ovih zakonskih rješenja Porodični zakon Republike Srbije u čl. 8. st. 1. propisuje da je izdržavanje pravo i dužnost članova obitelji određenih ovim zakonom. Vidi čl. 8. st. 1. Porodičnog zakona Republike Srbije, "Službeni glasnik RS" br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015, (dalje – PZ SR), što znači da je zakonodavac odredio da je zakonsko izdržavanje dužnost članova obitelji, a ne društva odnosno države budući da nije propisao obavezu države u podmirivanju potreba materijalnog osiguranja obitelji i pojedinaca već je to propustio propisima iz oblasti socijalne zaštite. Vidi čl. 4.-8. Zakona o socijalnoj zaštiti Republike Srbije, "Službeni glasnik Republike Srbije" broj 24/11.

Izvršavanje dužnosti i prava roditelja na izdržavanje djeteta je pretpostavka za vršenje svih ostalih dužnosti i prava prema djetetu, radi čega ono ima velik značaj za dijete. Ono se prati u kontekstu sadržaja roditeljskog staranja,⁴ čiji su smisao, roditeljske dužnosti, one koje slijede iz veoma široke postavljene obaveze staranja o djeci, a koje se ostavaruje u najboljem interesu djeteta. Riječ je prije svega, o pravu roditelja prema djeci koje proistječe iz roditeljskih dužnosti, slično, kao "o pravu i dužnosti", uz opravdanje da se na ovaj način ističe način vršenja ovog prava, odnosno "aktivno vršenje sadržaja prava", te da ono zapravo i ne podrazumijeva izbor da se nešto ne uradi, što bi slijedilo iz apsolutnog karaktera ovog prava.⁵ Njegova važnost ogleda se u tome što obaveza izdržavanja nadživljava roditeljsko staranje, odnosno ostaje i nakon punoljetnosti djeteta. Ako se dijete nalazi na redovnom školovanju,⁶ roditelju su mu dužni, prema svojim mogućnostima, osigurati izdržavanje i nakon punoljetnosti, a najduže do navršene 26. godine života.⁷ Nakon punoljetnosti izdržavanje se produžava i onda kada je dijete zbog bolesti, fizičkih ili psihičkih nedostataka nesposobno za rad, a nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvarivati iz svoje imovine. U ovom slučaju dužnost izdržavanja traje dok traje nesposobnost.⁸ Izdržavanje maloljetnog djeteta se uvijek određuje u novcu. Svaki drugi oblik doprinosu odgoja djeteta ne može se smatrati izdržavanjem u smislu odredaba porodičnog zakona, budući da je njima propisano da će sud osobu koja je dužna davati izdržavanje obavezati na plaćanje budućih mjesečnih iznosa izdržavanja u određenom novčanom iznosu.⁹ Roditelju koji ne izvršava svoju obvezu izdržavanja djeteta duže od tri mjeseca (grubo zanemarivanje svojih dužnosti), sud će u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko staranje.¹⁰ Međutim, time se ne oslobađa dužnosti izdržavanja djeteta.¹¹

4 Roditeljsko staranje je skup odgovornosti, dužnosti i prava koja imaju za cilj zaštitu osobnih i imovinskih prava i interesa. Vidi čl. 129. st. 1. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 112. st. 1. PZ BD. Termin "roditeljska odgovornost", koji je prihvaćen u međunarodnom i uporednom pravu, nije preuzet u PZ F BiH i PZ RS, već se u PZ F BiH za njega koristi termin "roditeljsko staranje", a u PZ RS "roditeljsko pravo", iako je sadržaj ovih ustanova vrlo sličan sadržaju "roditeljska odgovornost". Prema PZ FBiH i PZ BD roditelji uz dužnosti imaju i "odgovornosti" koje su tu izvedene iz koncepta staranja. Takvo subordiniranje roditeljskih odgovornosti staranju ne može se opravdati s teorijskog aspekta jer je odgovornost viša kategorija, iz koje pojam staranja može biti izveden, ako je uopće potreban. (Podrobnije o tome DUMAN, DŽ., *Ostvarivanje roditeljskog staranja – savremeni pravni okvir (doktorska disertacija)*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2014. Podatak kod DUMAN – HALILOVIĆ – LATIFOVIĆ, *op. cit.*, str. 59.

5 Vidi PONJAVIĆ, *op. cit.*, str. 272. , KOMAR – JANJIĆ, M., *Porodica sa stanovišta prava*, Pravni život, br. 7-8, (dalje – KOMAR – JANJIĆ), str. 71.

6 Redovno školovanje je standard čiji sadržaj određuje sud, rukovodeći se propisima o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju, ali uvažavajući sve okolnosti slučaja: redovnim se ne smatra student koji je redovno upisan na studij, a ne ispunjava uredno svoje obveze; suprotno tome, redovnim se studentom smatra onaj koji se nije uspio upisati kao redovan, pa se upisao kao vanredni student, ali uredno ispunjava svoje obveze. Vidi BUBIĆ, S., TRALJIĆ, N., *Roditeljsko i starateljsko pravo*, I izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007., (dalje – BUBIĆ – TRALJIĆ), str. 158.

7 Vidi čl. 216. st. 1. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 233. st. 1. PZ RS i čl. 195. st. 1. PZ BD.

8 Vidi čl. 216. st. 2. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 233. st. 2. PZ RS i čl. 195. st. 2. PZ BD.

9 Vidi čl. 244. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 259. st. 1. PZ RS i čl. 221. PZ BD.

10 Vidi čl. 154. st. 1. i 3. PZ F BiH. Isto rješenje predviđeno je odredbama čl. 106. st. 3. toč 4. PZ RS i čl. 136. st. 3. PZ BD.

11 Vidi čl. 218. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 235. PZ RS i čl. 197. PZ BD.

Važno je naglasiti i to da u slučaju neispunjena dužnosti roditelja da izdržavaju svoje maloljetno dijete, država se nije ograničila samo na primjenu sredstava u okviru obiteljskog prava, već je, radi ostvarivanja prava na izdržavanje djeteta zajamčenog međunarodnim dokumentima i nacionalnim zakonima, predvidjela i sredstva iz drugih pravnih područja. Krivično djelo Izbjegavanje izdržavanja predstavlja jedno od krivičnih djela iz glave XX Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine: Krivična djela protiv braka, porodice i mladeži, ako je davatelj izdržavanja na plaćanje izdržavanja obavezan odlukom suda ili nagodbom.^{12 13}

Sudski postupci u kojima se ostvaruje ovo pravo, adhezioni ili samostalni, osobito kada su u pitanju djeca, imaju određene specifičnosti. Usporedbom zakonskih rješenja u važećem alimentacijskom parničnom pravu postjugoslavenskih zemalja sa ponuđenim zakonskim rješenjima u bosanskohercegovačkom obiteljskom pravu otvaraju se pitanja jesu li usvojeni procesni instrumenti koji se primenjuju u alimentacijskim postupcima, u stanju da omoguće efikasne postupke, te je li i u kom vidu moguće dalje prilagođavanje ovog instituta.

2. Pojam i pravna priroda prava na zakonsko izdržavanje

Zakonsko izdržavanje (alimentacija¹⁴) predstavlja zakonom propisanu obavezu (obligaciju) uvjetovanu činjenicom postojanja braka, vanbračne zajednice i srodstva, a posljedica je obiteljske solidarnosti, odnosno obaveze uzajamnog pomaganja u okvirima uže ili šire grupe osoba povezanih obiteljskim vezama.¹⁵ Prema važećem bosanskohercegovačkom obiteljskom zakonodavstvu izdržavanje se određuje kao dužnost i pravo bračnih i vanbračnih partnera, roditelja i djece i drugih srodnika.¹⁶ Osnovni cilj njezinog zakonskog reguliranja ogleda se u osiguranju osnovnih životnih potreba kada osoba ne može samostalno da ih osigura ili to ne može da učini u nephodnom obimu.¹⁷

12 Vidi čl. 223. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, "Službene novine F BiH" br. 36/2003, 21/2004 – ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.

13 Podrobnije o tome kod HAJDAREVIĆ, S., *Krivičnopravna zaštita prava djeteta na izdržavanje u Federaciji Bosne i Hercegovine*, "IBU Repository", dostupno na: <https://omeka.ibu.edu.ba/items/show/449>.

14 Alimentacija (lat. *alimentatio* – hranjenje) je ishrana, novac koji se po sudskoj odluci mora plaćati za izdržavanje djece ili supružnika poslije razvoda braka. Vidi: KLAJN, N., ŠIPKA, M., *Velik rečnik strani riječi i izraza*, Novi Sad 2008., str. 100.-101.

15 Tako i podrobnije kod: PONJAVIĆ, *op. cit.*, str. 353.-354.

16 Vidi čl. 213. st. 1. PZ F BiH. Prema odredbi čl. 231. st. 1. PZ RS međusobno izdržavanje članova porodice i drugih srodnika je njihova dužnost i pravo. Istovjetne su odredbe čl. 192. st. 1. PZ BD.

17 U pravnoj literaturi su definicije izdržavanja različito određene: Tako Ponjavić drži da je riječ o obavezi jedne osobe da osigura sredstva za život drugoj osobi kojoj je to potrebno. Dodaje i to da u pravnom smislu izdržavanje predstavlja samo onu obavezu koja je snabdjevena sankcijom, odnosno mogućnošću intervencije države koja joj mora osigurati poštovanje, ali i da, pored podmirivanja osnovnih životnih potreba obuhvata i elemente koji zavise od načina života pojedinca i nivoa razvoja društva. Vidi: PONJAVIĆ, *op. cit.*, str. 356.

Vujović zakonsko izdržavanje objašnjava kao pravnu vezu (*juris vinculum*) koja je utemeljena na realnim obiteljskim vezama koje nastaju iz braka, odnosno vanbračne zajednice i iz odnosa srodstva". Vidi: VUJOVIĆ, R., *Pravo na zakonsko izdržavanje po novom Porodičnom zakonu*, Zbornik radova "Novine u porodičnom zakonodavstvu", Niš, 2006, (dalje – VUJOVIĆ), str. 178.

Prema Draškiću izdržavanje je pravni odnos između dvije određene strane u kome jedna strana (vjerov-

Pravo zakonskog izdržavanja predstavlja strogo imovinsko pravo vezano uz ličnost vjerovnika i dužnika, uređeno normama kogentnog karaktera, što znači da njegovi subjekti ne mogu svojom voljom utjecati na njegove učinke. Posljedice osobne prirode ovog prava ogleda se u nemogućnosti pravnog prometa, odnosno prenošenja prava, a i u tome da smrt primatelja ili davatelja izdržavanja vodi gašenju samog prava, te da potraživanje koje potječe iz zakonske obaveze izdržavanja ne može prestati prebijanjem.¹⁸ Zakonodavac je odredio da se izdržavanje određuje prema mogućnostima obveznika¹⁹ i potrebama vjerovnika izdržavanja, što predstavlja jedno od temeljnih načela izdržavanja.²⁰

Zakonom je izričito propisano da odricanje od prava i dužnosti izdržavanja nema pravnog učinka.²¹ *Ratio* ove zabrane ogleda se u izbjegavanju opasnosti da vjerovnik izdržavanja bude doveden u nepovoljan položaj tako što bi eventualnim lakomislenim postupcima mogao ugroziti vlastitu egzistenciju, s jedne strane, a s druge strane u tome što je zakonodavac imao u vidu sprječavanje prevaljivanja problema izdržavanja na državu. Kod odricanja od prava na izdržavanje potrebno je napraviti razliku između samog titulara prava na izdržavanje od odricanja osobe koja ima status zakonskog zastupnika vjerovnika izdržavanja (pravo roditelja kao zakonskih zastupnika djece). U oba slučaja, odricanje od prava na izdržavanje nema pravnog učinka, s tim što je sud o izdržavanju maloljetne djece dužan odlučiti i kada nema zahtjeva roditelja, i onda kada ne postoji sporazum roditelja o visini doprinosa za izdržavanje. Postupanje roditelja kao zakonskog zastupnika djeteta ograničeno je imperativnim normama o zabrani odricanja od prava na izdržavanje, iz čega proizlazi da se izdržavanje može odrediti odlukom suda i protiv volje stranaka, jer su u pitanju osobe koje uživaju posebnu zaštitu.²²

Pravo na zakonsko izdržavanje ne zastarjeva²³, a u pravilu nema povrata isplaćenog iznosa izdržavanja. Ono se u pravilu dosuđuje za buduće vrijeme²⁴ od trenutka

nik izdržavanja) ima pravo da zahtjeva od druge strane (dužnika izdržavanja) određeno davanje, koje se sastoji u osiguranju sredstava za zadovoljenje osnovnih životnih potreba. Vidi: DRAŠKIĆ, M., *Porodično pravo i prava deteta*, Beograd, 2009., (dalje – DRAŠKIĆ), str. 355. Postoji i stav da je osnovni cilj ovog instituta "održanje života i zdravlja putem zadovoljavanja nužnih potreba člana porodice. Vidi: JOVIĆ, O., SD., *(Ne)mogućnost raspolaganja pravom na zakonsko izdržavanje*, Zbornik radova "Harmonizacija građanskog prava u regionu", 2013., (dalje: JOVIĆ), dostupno na: <http://pravnikis.rs/Download/Zbornik-Harmonizacija/HGPiII4.pdf>.

Prema stavu Palačković, kojem se i autorice priklanjaju, ovakav pristup, osobito kada su djeca vjerovnici, mora ustupiti mjesto širem ili onom koji promovira standard "primjerenih uvjeta". Vidi: PALAČKOVIĆ, D., *Procesni instrumenti u funkciji zaštite prava na zakonsko izdržavanje djeteta*, (dalje – PALAČKOVIĆ), str. 136. – 137. dostupno na: <https://core.ac.uk/download/pdf/153449503.pdf>.

18 Vidi čl. 341. st. 1. toč. 5. Zakona o obveznim odnosima Federacije Bosne i Hercegovine, "Službeni list SFRJ" br. 29/1978, 39/1985, 45/1989-odluka USJ i 57/1989, "Službeni list R BiH", br. 2/1992, 13/1993 i 13/1994 i "Službene novine F BiH", br. 29/2003 i 42/2011 – dalje ZOO F BiH

19 Vidi čl. 224. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 241. PZ RS i čl. 203. PZ BD.

20 Ostala načela izdržavanja su načelo obiteljske solidarnosti, pravednosti i osobite zaštite prava djeteta da ostvari izdržavanje. Vidi: ALINČIĆ, M., HRABAR, D., JAKOVAC – LOZIĆ, D. & KORAC – GRAOVAC, A., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2007., (dalje: ALINČIĆ), str. 441.

21 Vidi čl. 213. st. 3. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 231. st. 3. PZ RS i čl. 192. st. 3. PZ BD.

22 Tako i JOVIĆ, *op. cit.*, str. 286.

23 Vidi čl. 373. st. 3. ZOO F BiH

24 Navedeno pravilo proizlazi iz načela *nemo pro praeterito allitur* što u prijevodu znači: nitko se ne hrani za prošlo vrijeme. Vidi: ALINČIĆ, *op. cit.*, str. 447

podnošenja tužbe.²⁵

Visina dosuđenog izdržavanja je promijenjiva, odnosno može se povisiti ili sniziti, a i ukinuti, ako se izmijene okolnosti na osnovu kojih je donesena ranija presuda o visini izdržavanja, odnosno sporazum.

3. Vrste sporova o zakonskom izdržavanju

Uzimajući u obzir poslovnu, a time i parničnu, (ne)sposobnost osobe koja se javlja kao stranka u postupcima o zakonskom izdržavanju i s tim u vezi određena pravila postupka koja se primjenjuju u tom sporu, mogu se razlikovati sporovi radi izdržavanja poslovno sposobnih osoba (bračnog partnera, vanbračnog partnera, majke vanbračnog djeteta i drugih srodnika - maćehe, očuha, bake, djeda) i sporovi radi izdržavanja poslovno i parnično nesposobnih osoba, odnosno maloljetnog djeteta te djeteta nad kojim roditelji ostvaruju roditeljsko staranje nakon punoljetnosti.

Sud može odlučivati o izdržavanju maloljetnog djeteta i djeteta nad kojim roditelji ostvaruju roditeljsko staranje nakon punoljetnosti u povodu samostalne tužbe za izdržavanje (alimentacijski spor kao glavni spor) i adhezijski uz bračni, maternitetski te paternitetski spor (čl. 308. st. 1 i 2. PZ F BiH).

U ovom radu će posebna pažnja biti dana situacijama u kojima sud u postupku o zakonskom Izdržavanju odlučuje kao o glavnom sporu.

4. Specifičnost postupka u sporovima o izdržavanju djeteta

Sporovi o izdržavanju djeteta²⁶ uređeni su u obiteljskom bosanskohercegovačkom zakonodavstvu na način da su najprije izdvojena pravila koja su zajednička za sve obiteljske sudske postupke (parnične, vanparnične i posebne postupke izvršenja i osiguranja),²⁷ da bi potom za njih bila predviđena određena posebna pravila.²⁸ Supsidijarno se u ovim obiteljskopравnim postupcima primjenjuju odredbe zakona o parničnom postupku.²⁹ Posebna pravila trebaju odstupiti od općih kad su opća, prilagođena za primjenu kvalitativno drugačijeg materijalnog prava, kočnica za manifestaciju načela na kojima je izgrađeno obiteljsko pravo. Ta posebna pravila dijelom modificiraju opća pravila, a dijelom stvaraju nove, općem procesnom pravu

25 U obiteljskom zakonodavstvu Republike Hrvatske maloljetno dijete može, od roditelja koji ga nije izdržavao (a to je bio dužan činiti), tražiti izdržavanje ne samo od podnošenja tužbe pa nadalje (*pro futuro*), već ima pravo na naknadu za uskraćeno izdržavanje i unatrag od nastanka tog prava (od prestanka obiteljske zajednice), pa do podnošenja tužbe. Ova tražbina djeteta zastarjeva za vrijeme od pet godina od dana nastanka obaveze. Vidi čl. 289. st. 1. i 3. Obiteljskog zakona Republike Hrvatske, "Narodne novine" broj 103/15 i 98/19, (dalje – OZ RH), stupio na snagu 1.1.2020. godine.

26 Sporovi o izdržavanju djeteta spadaju u sporove iz odnosa roditelja i djece. Vidi čl. 272. st. 2. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 249. st. 2. PZ BD.

27 Vidi čl. 268. – 271. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 245. st. 1. PZ BD.

28 Vidi čl. 308. – 311. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 279. – 281. PZ BD.

29 Posebni postupak u parnicama iz obiteljskih odnosa oskudno je pravno uređen jer sadržava samo odredbe po kojima se postupanje razlikuje od redovnog (općeg) parničnog postupka, pa je zbog toga, ako ne postoje posebne odredbe, nužna primjena ostalih odredaba FZPP-a. U mjeri u kojoj postoje posebna pravila, derogira se primjena općih pravila parničnog postupka. Vidi: ČIZMIĆ, J., (2006), *Postupak u parnicama iz obiteljskih odnosa u pravu Federacije Bosne i Hercegovine*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 56 (2-3), 735-770, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/5126>

nepoznate institute.³⁰

4. 1. Načelo hitnosti

Načelo hitnosti osobito je naglašeno u postupcima o zakonskom izdržavanju. PZ F BiH nastoji ubrzati pružanje pravne zaštite strankama odredbom kojom propisuje da se radnje u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, među koje spadaju i sporovi o izdržavanju djeteta, poduzimaju hitno.³¹ Međutim, PZ F BiH nije stao na načelnoj deklaraciji njihove hitnosti već se nizom posebnih procesnih rješenja nastoji osigurati njegova primjena.

Ročište za glavnu raspravu u postupcima o zakonskom izdržavanju mora se održati u roku od petnaest dana od dana kad je tužba primljena u sudu. Prvostupanjski sud dužan je donijeti presudu i otpremiti je u roku od petnaest dana od dana zaključenja glavne rasprave. O žalbi protiv odluke donesene u prvostupanjskom postupku o zakonskom izdržavanju sud drugog stupnja dužan je odluku donijeti u roku od petnaest dana od dana prijema žalbe.³² Može se reći da su navedeni rokovi u kojima se moraju poduzeti određene radnje instruktivnog karaktera. One mogu samo uputiti sud na važnost pravodobnog i hitnog pružanja pravne zaštite strankama, no evidentno je da u praksi postoje problemi pridržavanja rokova od strane suda, koji su između ostalog, izazvani velikim brojem parničnih spisa.³³

4. 2. Dominantna uloga istražnog (inkvizitornog) u odnosu na raspravno načelo

Procesna pravila koja se izvode iz jednog od dva funkcionalna načela – raspravnog i istražnog daju odgovor na važno pitanje na kome je inicijativa, odnosno čiji je procesni teret³⁴ prikupljanja činjeničnog i dokaznog materijala temeljem kojeg će sud donijeti odluku u tužbenom zahtjevu. Primjena istražnog načela znači inicijativu, odnosno dužnost suda da prikuplja procesni materijal. Stranke ne mogu svojim dispozicijama regulirati tijek parnice, niti utjecati na prikupljanje procesnog materijala. One sudu mogu skretati pažnju na određene činjenice i dokazna sredstva, ali nemaju pravo na iznošenje činjenica i predlaganje dokaza nasuprot kojem bi stajala dužnost suda da o tim navodima i prijedlozima vodi računa i da o njima odluči.³⁵ Procesni sistemi koji se zasnivaju na primjeni raspravnog načela teret prikupljanja procesnog materijala prebacuje na stranke, ali uz ograničenje na one činjenice i dokaze na kojima zasnivaju svoje zahtjeve. Primjena raspravnog načela vezana je uz dispozitivnu maksimu, dok je primjena istražnog načela vezana uz oficijalnost. U bosanskohercegovačkim redovnim parničnim postupcima dominantno

30 Vidi: TRIVA, S., BELAJEC, V, DIKA, M., *Građansko parnično procesno pravo*, Zagreb, 1986., (dalje TRIVA – BELAJEC – DIKA), str. 628.

31 Vidi čl. 273. st. 1. PZ F BiH.

32 Vidi čl. 273. st. 2., 3. i 4. PZ F BiH.

33 Hitnost postupanja je osim u obiteljskopравnim predmetima, predviđena i za niz drugih postupaka, npr. u parnicama iz radnih odnosa, u parnicama zbog smetanja posjeda.

34 Termin koriste POZNIĆ, B., RAKIĆ – VODINELIĆ, V., *Građansko procesno pravo*, Sedamnaesto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd, 2015., (dalje POZNIĆ – RAKIĆ – VODINELIĆ), str. 171.

35 Vidi: TRIVA – DIKA, *op. cit.*, str. 174.

je raspravno načelo pa je već u općim odredbama čl. 7. st. 1. Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine³⁶ propisana dužnost stranaka da iznesu sve činjenice na kojima temelje svoje zahtjeve i da izvedu dokaze kojima se utvrđuju te činjenice, pri čemu je dužnost suda ograničena samo na to da pazi da stranke ne raspolažu zahtjevima kojima nisu ovlaštene raspolagati, odnosno onima koji su suprotni prisilnim propisima.³⁷ S obzirom na posebnosti postupaka o zakonskom izdržavanju zakonodavac je sudu dao ovlaštenje da utvrđuje i činjenice koje stranke nisu iznijele, odnosno mogućnost da dokazuje i činjenice koje su stranke priznale u postupku. Sud je u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta³⁸ obavezan da primjeni istražno načelo kada god procijeni ili posumnja da stranke izbjegavaju iznošenje procesne građe relevantne za spor, ili kada procijeni da je neosporavanje činjeničnih navoda protivne strane suprotno najboljem interesu djeteta. Budući da su i u ovim postupcima stranke ovlaštene da iznose činjenice i predlažu dokaze, uloga suda je dvojaka. On je dužan, da sukladno raspravnom načelu, potiče stranke da prikupljaju i iznose procesni materijal, ali i da ga samostalno prikuplja. Istražna uloga suda osobito je naglašena kod utvrđivanja iznosa potrebnog za izdržavanje, odnosno u primjeni standarda mogućnosti dužnika i potreba vjerovnika. Za njegovo utvrđivanje zakonodavac je dao izvjesne kriterije, koji se za dužnika izdržavanja odnose na sva njegova primanja i stvarne mogućnosti da stječe povećanu zaradu, kao i njegove vlastite potrebe i zakonske obaveze izdržavanja, a za vjerovnika, posebice kada je to dijete, najčešće na starosnu dob, kao i potrebe za njegovo školovanje, imovno stanje, sposobnost za rad, mogućnost za zapošljavanje, zdravstveno stanje i druge okolnosti.³⁹ Zakonom je propisana i dužnost Federalnog ministra rada i socijalne politike da jednom godišnje objavi, najkasnije do 1. ožujka tekuće godine, podatke o prosječnim potrebama osobe koja zahtijeva izdržavanje, s obzirom na troškove života, koje će sud uzeti u obzir u postupku za izdržavanje.⁴⁰

S obzirom na navedena ovlaštenja suda, prema kojima je ovlašten poduzimati mnoge radnje, odnosno utvrđivati i činjenice koje stranke nisu iznijele ili dokazivati činjenice koje su stranke priznale u postupku, te izvoditi samostalno dokaze, proizlazi da je u odnosu na opći građanski postupak ojačano istražno načelo.

36 "Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br.53/03., 73/05. 19/06. i 98/15 (dalje - ZPP F BiH). Istovjetne su odredbe čl. 7. st. 1. Zakona o parničnom postupku Republike Srpske, "Službeni glasnik Republike Srpske", br.59/2003., 85/03., 74/05., 63/07. i 6/13, (dalje - ZPP RS), te odredbe čl. 7. st. 1. Zakona o parničnom postupku Brčko Distrikta, "Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH" br. 28/18. i 6/21, (dalje - ZPP BD).

37 Vidi čl. 7. 3. ZPP F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 7. st. 3. ZPP RS i čl. 7. st. 3. ZPP BD

38 Najbolji interes djeteta promovira i Konvencija o pravima djeteta odredbom čl. 3. st. 1. koja propisuje da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne institucije socijalnog staranja, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta bit će od prvenstvenog značaja.

Zaštita prava i interesa djeteta je načelo koje se prožima i kroz sve odredbe PZ F BiH koje normiraju prava djece, a posebno u odredbama čl. 150. do 159., čl. 236., čl. 240., čl. 242., čl. 249. PZ F BiH.

39 Vidi čl. 235. 1. 2. i 3. i čl. i čl. 236. st. 1. PZ F BiH, odredbe čl. 253. PZ RS i čl. 214. PZ BD.

40 Vidi čl. 235. st .4. PZ F BiH.

4. 3. Ograničenje načela dispozicije

Redovan parnični postupak karakterizira ovlaštenje stranaka da svojim pravom raspolažu kako žele i da svoj odnos urede kako im odgovara, te ograničenje suda da kontrolira samo one radnje stranaka koje smatra protivnim prinudnim propisima.⁴¹ Zakonodavac je parničnim strankama dao procesna ovlaštenja da svojim dispozicijama, odnosno parničnim radnjama (činjenjem ili propuštanjem)⁴² utječu na pokretanje i razvoj postupka, kod određivanja predmeta i obima raspravljanja, kao i na okončanje parnice u čemu se ogleda načelo dispozicije.⁴³ Stranka nije obvezna ni na kakvo držanje u parnici, pa tako ni na njezino pokretanje, a hoće li do parnice uopće doći, isključivo ovisi od volje potencijalnog tužitelja. Vezano uz to, opće je pravilo redovnog parničnog postupka da se pokreće tužbom i da bez tužbe nema parnice (*nemo iudex sine actore*), jer sud u pravilu nije ovlašten pokrenuti parnični postupak po službenoj dužnosti (*ne procedat iudex ex officio*). Tužba je rezultat stranačke dispozicije kojom se daje povod za vođenje parnice, a sud odlučuje samo u granicama tužbenog zahtjeva.

Za razliku od tog općeg pravila u bračnim sporovima sud ne samo što smije, nego u određenim situacijama i mora odlučivati izvan granica tužbenog zahtjeva. Naime, ako bračni drugovi koji imaju maloljetnu djecu pokreću spor sud je dužan odlučiti, osim o sudbini braka stranaka koje se nalaze u sporu, i o sudbini njihove djece. U tom smislu je zakonodavac propisao obavezu suda da *ex officio* prilikom donošenja odluke kojom se utvrđuje da brak ne postoji, ili se poništava, ili razvodi, kojom se utvrđuje materinstvo ili očinstvo, kao i odlukom donesenom u drugim slučajevima odvojenog života roditelja, odluči i o sljedećim elementima: sa kojim roditeljem će živjeti maloljetno dijete ili dijete nad kojim se ostvaruje roditeljsko staranje nakon punoljetstva, o načinu održavanja osobnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa drugim roditeljem, kao i roditeljskom staranju drugog roditelja,⁴⁴ te o izdržavanju maloljetnog djeteta ili punoljetnog djeteta nad kojim se ostvaruje roditeljsko staranje.⁴⁵ To znači da će sud prilikom donošenja odluke o bračnom sporu, o njihovom izdržavanju odlučiti i kada nema zahtjeva roditelja, odnosno kada ne postoji sporazum roditelja o visini doprinosa za izdržavanje. Na ovaj način načelo oficijelnosti je dobilo jednu novu ulogu, jer će sud morati samostalno ulagati napore da bi donio odluku o zahtjevu, koji stranke nisu ni istakle. Posebnu presudu sud

41 Vidi čl. 3. st. 2. ZPP F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 3. st. 2. ZPP RS i čl. 3. st. 2. ZPP BD.

42 Parnične su radnje ponašanja (djelovanja i druga držanja uključujući i propuštanja) subjekata parničnog postupka, u pravilu poduzeta u određenom postupku, odnosno, izuzetno, izvan tog postupka ali u vezi s tim postupkom, kod kojih su pretpostavke i način poduzimanja uređeni procesnim pravom koje (izravno ili posredno) veže uz njih nastupanje određenih procesno-pravnih posljedica u tom postupku. Tako i podrobnije kod DIKA, M., *Građansko parnično pravo. Parnične radnje*, V. knjiga, Narodne Novine, Zagreb, 2008., (dalje: DIKA, *Parnične radnje*), str. 1. – 11.

43 Dispositio (lat.) raspoređivanje, raspolaganje, odlučivanje, obrazlaganje je jedno od osnovnih načela kako građanskog, tako i građanskog procesnog prava, a naziva se još i načelom stranačke autonomije ili načelom slobodne inicijative stranaka. Vidi ROMAC, A., *Rječnik latinskih pravnih izraza – Vademecum iuridicum*, Informator, Zagreb, 1992., str. 155

44 Vidi čl. 304. st. 1. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 275. st. 1. PZ BD.

45 Vidi čl. 308. st. 1. PZ F BiH, čl. 265. PZ RS i čl. 279. PZ BD.

donosi kada odlučuje po samostalnoj tužbi za izdržavanje.^{46 47}

Slijedeća bitna karakteristika u sporovima iz odnosa roditelja i djece, koji su posebno osjetljivi, ogleda se u tome što je u njima zakonodavac smanjio mogućnost raspolaganja stranaka u cilju zaštite svih sudionika u postupku, te odredio da stranke ne mogu slobodno raspolagati materijalnim dispozicijama.⁴⁸ Ovo ograničenje načela dispozicije propisano je odredbom čl. 278. st. 1. PZ F BiH koja određuje da se u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelj i djece stranke ne mogu odreći zahtjeva, priznati zahtjev protivne stranke, niti se nagoditi.

Može se zaključiti da za razliku od redovnog parničnog postupka u kojem je načelo dispozicije dominantno i sprovedeno kroz cijeli postupak, u sporovima o izdržavanju ono nema toliko naglašen značaj. Potreba zaštite najboljeg interesa djeteta u mnogim je elementima pojačala ulogu suda kako u vođenju postupka tako i u donošenju odluke, na koji način je osnažen značaj načela oficijelnosti.

5. (Ne)mogućnost donošenja dispozitivnih presuda i zaključenja sudske nagodbe u bosanskohercegovačkom i uporedbenom obiteljskom pravu

PZ F BiH u odredbama čl. 278. st. 1. i 2. izričito isključuje mogućnost odricanja od zahtjeva, priznanja zahtjeva protivne stranke i nagodbe, te je izrijeком isključena i mogućnost donošenja presude zbog propuštanja, presude na osnovu priznanja, presude na osnovu odricanja u bračnim sporovima te sporovima iz odnosa roditelja i djece, u što spadaju i sporovi o izdržavanju djece, kao i mogućnost zaključenja sudske nagodbe.⁴⁹

46 To će biti u slučajevima kada roditelji žive odvojeno, a dijete s jednim od njih, pa se posebnom tužbom traži izdržavanje djeteta. Ovdje spadaju i slučajevi kada se posebnom tužbom traži povećanje izdržavanja utvrđenog ranijom presudom. Vidi čl. 245. st. 1. PZ F BiH. Istovjetne su odredbe čl. 263. st. 1. PZ RS i čl. 222. st. 1. PZ BD.

47 Postojanje parnice za razvod braka nije zapreka za to da dijete bračnih drugova pokrene protiv jednog od njih parnicu radi plaćanja izdržavanja. Vidi (VsH Rev 1383/82 – NZp 22-97), podatak kod TRIVA, S., DIKA, M., Građansko parnično procesno pravo, VII izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Narodne novine, 2004, (dalje – TRIVA – DIKA), str. 784.

48 Materijalne dispozicije su one kojima stranka raspolaže predmetom spora, tako da se učinak tih stranačkih dispozicija prelijeva izvan granica konkretne parnice u kojoj su poduzete neposredno u slučaju sudske nagodbe (sporazum obiju stranke o suštini parnice) ili posredno u slučaju odricanja od tužbenog zahtjeva (pripada tužitelju) i priznanja tužbenog zahtjeva (pripada tuženiku). Materijalne dispozicije su one kojima stranka raspolaže predmetom spora, tako da se učinak tih stranačkih dispozicija prelijeva izvan granica konkretne parnice u kojoj su poduzete neposredno u slučaju sudske nagodbe (sporazum obiju stranke o suštini parnice) ili posredno u slučaju odricanja tužbenog zahtjeva (pripada tužitelju) i priznanja tužbenog zahtjeva (pripada tuženiku). Vidi TRIVA – DIKA, *op. cit.*, str. 129.

49 Istovjetne su odredbe čl. 253. st. 1. i 2. OZ BD. OZ RS nema odredbu kojom zabranjuje donošenje presude zbog propuštanja i zaključenja sudske nagodbe u parnicama iz obiteljskopравnih odnosa. Razlog tomu leži u činjenici što je OZ RS donesen 2002. godine, a tada odredbama ZPP RS nije bila normirana presuda zbog propuštanja kao vrsta sudske odluke, jer je ona prvi put uvedena u parnično pravo donošenjem novog ZPP RS 2003. godine. Izmjenama i dopunama OZ RS iz 2008, 2014. i 2019. godine, zakonodavac nije ništa intervenirao vezano uz presudu zbog propuštanja i zaključenje sudske nagodbe. Međutim, OZ RS sadrži odredbe koje zabranjuju donošenje presude zbog izostanka i presude na temelju priznanja u bračnim sporovima (čl. 70) i u sporovima za utvrđivanje ili osporavanje očinstva ili materinstva (čl. 141. st. 2.). Prema čl. 72. OZ RS kad odlučuje u bračnom sporu, sud mora

U obiteljskim zakonima postjugoslovenskih zemalja pravila u odnosu na načelo dispozicije u sporovima o izdržavanju djeteta su uređena na jedinstven način u smislu da sud nije vezan granicama tužbenog zahtjeva za izdržavanje, ali su ujedno ponuđena potpuno različita zakonska rješenja u odnosu na mogućnost poduzimanja dispozitivnih radnji kojima se okončava parnični postupak - priznanje i odricanje od tužbenog zahtjeva, zaključenje sudske nagodbe i mogućnost donošenja presude zbog propuštanja.

Zakon o parničnom postupku Republike Slovenije,⁵⁰ jednako kao i PZ F BiH, u odredbi čl. 412. st. 1. ZPP SL izrijekom isključuje mogućnost donošenja presude zbog propuštanja, presude na temelju priznanja i presude na temelju odricanja u bračnim sporovima te sporovima iz odnosa roditelja i djece, u što spadaju i sporovi o izdržavanju djece.

U odnosu na mogućnost donošenja presude na temelju priznanja, presude na temelju odricanja, te zaključenja sudske nagodbe, prema PZ SR i Porodičnom zakonu Crne Gore,⁵¹ u postupcima o izdržavanju djece, navedene odredbe nisu sadržane. Mogućnost donošenja ovih presuda, odnosno zaključenja sudske nagodbe izrijekom je isključena u bračnim (čl. 224. PZ RS, čl. 339. PZ CG), u sporovima o materinstvu i očinstvu (čl. 258 PZ SR, čl. 351. PZ CG), sporovima za zaštitu prava djeteta, te sporovima za vršenje, odnosno lišenje roditeljskog prava (čl. 271. PZ SR, čl. 362 PZ CG). Izričita zabrana u srpskom i crnogorskom pravu postoji jedino za presudu zbog propuštanja, iz razloga što se u sporovima iz obiteljskih odnosa tužba ne dostavlja tuženom na odgovor (čl. 204. st. PZ SR, čl. 317. st. 2. PZ CG).

Nešto drugačija i povoljnija rješenja u pogledu mogućnost poduzimanja dispozitivnih radnji kojima se okončava parnični postupak, odnosno u pogledu donošenja presude na temelju priznanja, presude zbog propuštanja i zaključenja sudske nagodbe, predviđena su u makedonskom i hrvatskom obiteljskom zakonu. U porodičnom zakonu Republike Makedonije⁵² izrijekom je propisano da u bračnim, obiteljskim i drugim sporovima na koje se odnosi Zakon nije dozvoljeno izricanje presude zbog izostanka (treba uzeti i presude zbog propuštanja)⁵³ ili presude na temelju priznanja ili presude na temelju odricanja, a isključena je i sudska nagodba,

po službenoj dužnosti odlučiti i o izdržavanju zajedničke djece, a kako u tome postupku sud ne može odlučiti presudom zbog izostanka, to slijedi da njome ne može odlučiti ni o uzdržavanju djece. Iako je OZ RS izričito zabranjeno donošenja presude zbog izostanka (iako ona više ne postoji prema ZPP RS), držimo da sudovi u RS u tim postupcima ni u postupku za uzdržavanje djece, ne bi mogli donijeti ni presudu zbog propuštanja, jer je i ona kontumaciona presuda kao i presuda zbog izostanka.

OZ BD BiH odredbom čl. 253. st. 2. propisuju da se u postupcima u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece, među koje spada i spor o uzdržavanju djece, ne može donijeti presuda zbog propuštanja, presuda na temelju priznanja, ni presuda na temelju odricanja.

50 Zakon o pravednom postupku Republike Slovenije, *Uradni list Republike Slovenije*, br. 26/99, 96/02, 2/04, 52/07, 45/08, (dalje – ZPP SL).

51 "Službeni list Republike Crne Gore", br. 1/07, 53/2016 i 76/2020 (dalje - PZ CG).

52 Zakonot za semejstvoto "Službeni vesnik na Republika Makedonija", br. 80/92, 9/96, 38/2004, 33/2006, 84/2008, 67/2010, 156/2010, 39/2012, 44/2012, 38/2014, 115/2014 i 153/2014 (pročišćenio tekst), (dalje – ZS RM)

53 ZSRM ne spominje izrijekom presudu zbog propuštanja (*presuda poradi nepodnesivanje odgovor na tužba*). Međutim, budući da u tim sporovima nije dopuštena presuda zbog izostanka, treba smatrati da nije dopuštena ni presuda zbog propuštanja.

osim u sporovima o izdržavanju.⁵⁴ Dakle u svim sporovima o izdržavanju, pa tako i u sporovima o izdržavanju djece, mogu se donositi navedene presude te sklapati sudska nagodba.

S druge strane mogućnost donošenja dispozitivnih presuda u OZ RH izrijekom je propisana u sporu o izdržavanju u kojem je tužitelj dijete. U tim je odredbama naglašeno da u sporu o izdržavanju u kojem je tužitelj dijete sud može donijeti presudu zbog ogluhe, presudu zbog izostanka, presudu na temelju priznanja, te presudu na temelju odricanja ako procijeni da je to u skladu s dobrobiti djeteta.⁵⁵ Nadalje stoji da u postupku radi izdržavanja djeteta sud nije vezan zahtjevima stranaka, a sporazum stranaka uzet će se u obzir ako je u skladu s dobrobiti djeteta, te će dopustiti sklapanje sudske nagodbe.⁵⁶

Može se uočiti da je mogućnost donošenja dispozitivnih presuda prema OZ RH ograničena u odnosu na ZS RM. ZS RM općenito dopušta donošenje tih presuda u sporovima o izdržavanju djece, bez ograničenja i neovisno o tome u kojoj se procesnoj ulozi nalazi dijete. Dok se prema rješenjima ponuđenim u OZ RH one mogu donijeti samo u sporovima o izdržavanju u kojima je dijete tužitelj. Isto tako ZS RM ne naglašava niti obavezu suda u smislu kontrole je li donošenje tih presuda te sklapanje sudske nagodbe u skladu s dobrobiti djeteta.

Uporedbom prednjih zakonskih rješenja, posebno onih u OZ RH i ZS RM sa rješenjima ponuđenim u bosanskohercegovačkom obiteljskom pravu, može se zaključiti da bi najbolji interes djeteta trebao da se štititi ovlastima i dužnostima suda, u pogledu kontrole dopuštenosti disponiranja, urednosti zastupanja djeteta, te davanja prethodne saglasnosti centra za socijalni rad, kada je ona potrebna prema obiteljskopравnim propisima, a ne zabranom mogućnosti donošenja dispozitivnih presuda.

5. 1. Razlozi koji opravdaju mogućnost uvođenja dispozitivnih presuda u postupcima za izdržavanje djece u bosanskohercegovačkom obiteljskom zakonodavstvu

Prema PZ F BiH zaštita interesa djeteta je obaveza organa starateljstva, suda i osobe ovlaštene za posredovanje.⁵⁷ Zakonodavac je propisao niz radnji suda, organa starateljstva i stranaka, koje zajedničkim poduzimanjem trebaju da jamče ostvarivanje najboljeg interesa djeteta. Dakle, obaveza suda je da po službenoj dužnosti pazi na najbolji interes djeteta i ona čini prepreku svim nedopuštenim stranačkim dispozicijama, koje nisu u njegovom najboljem interesu, a sud je izvršava putem istražnog načela. U tom smislu, smatramo da je to temeljni i dovoljno jak razlog da se u samostalnim parnicama o izdržavanje djece, u situaciji kada je dijete tužitelj (tražitelj izdržavanja) uvede mogućnost disponiranja predmetom spora u mjeri koja bi osigurala najpotpuniju zaštitu najboljeg interesa djeteta, odnosno da se kao mogućnost (ne obaveza) uvede donošenje dispozitivnih presuda (presude zbog propuštanja i presude na temelju priznanja), kao i mogućnost zaključenja sudske

⁵⁴ Vidi čl. 225. u vezi s čl. 222. ZS RM

⁵⁵ Vidi čl. 425. OZ RH

⁵⁶ Vidi čl. 426. OZ RH

⁵⁷ Vidi čl. 5. st. 1. PZ F BiH

nagodbe.

Budući da se u posebnim obiteljskim parničnim postupcima, pa i u postupcima za izdržavanje, na odgovarajući način primjenjuju odredbe ZPP-a, na mogućnost donošenja presude zbog propuštanja i presude na temelju priznanja u sporovima o izdržavanju u kojemu je tužitelj maloljetno dijete ili dijete nad kojim roditelji ostvaruju roditeljsko staranje nakon punoljetnosti, na odgovarajući način bi se primjenjivale odredbe ZPP-a koje uređuju donošenje odnosnih presuda.

Presuda zbog propuštanja jest presuda kojom sud prihvaća konkluzivni tužbeni zahtjev istaknut u tužbi koja je tuženiku uredno dostavljena s pozivom da u određenom roku na nju pismeno odgovori, a on je to (bez opravdanih razloga) propustio učiniti. Ona se može svrstati u dispozitivne presude u širem smislu, utoliko što se u osnovi temelji na tuženikovoju presumpciji saglasnosti s činjeničnim navodima tužitelja u tužbi.⁵⁸ U literaturi ima mišljenja da presuda zbog propuštanja (ogluhe) predstavlja ustvari presudu koju sud izriče protiv tuženoga, a zasniva je na činjenici da je tuženi priznao činjenične navode tužitelja na kojima zasniva tužbeni zahtjev. Smatra se da sud polazi od apsolutne presumpcije da je tuženi time što nije podnio odgovor na tužbu ustvari priznao činjenice na kojim je tužbeni zahtjev zasnovan.⁵⁹ Presude zbog izostanka ili propuštanja, odnosno kontumacijske ili oglušne presude takve su sudske presude kod kojih činjenični navodi nisu utvrđeni ni priznanjem parničnih stranaka, ni izvedenim dokazima, već se moraju smatrati istinitim samo zato što je protivna stranka propustila stanovitu procesnu radnju.⁶⁰ Ona se temelji se na sistemu afirmativne litikontestacije, prema kojem se pasivnost stranke tumači kao saglašavanje s navodima protivnika (*qui tacet consentire videtur*).⁶¹ Svoje opravdanje nalazi u tome što se njome ne dopušta da potpuno pasivan stav tuženika usporava razvoj postupka dokazivanjem činjenica na kojima je tužbeni zahtjev zasnovan.⁶²

Da bi se mogla donijeti presuda zbog propuštanja, pored postojanja općih pozitivnih⁶³ odnosno nepostojanja općih negativnih procesnih pretpostavki,⁶⁴ potrebno je ispuniti i neke posebne procesnopravne i materijalnopravne pretpostavke. Procesnopravne pretpostavke su: uredno dostavljena tužba tuženiku na odgovor, prijedlog tužitelja za donošenje presude zbog propuštanja istaknut u

58 Vidi DIKA, M., *Sudske odluke i sudska nagodba*, IX. Knjiga, Narodne novine, Zagreb, 2013., (dalje DIKA, *Sudske odluke i sudska nagodba*), str. 224.

59 Tako TRIVA – DIKA, *op. cit.*, str. 604.

60 Vidi CULJA, S., *Građansko procesno pravo Kraljevine Jugoslavije*, Geca Kon, Beograd, 1936., (dalje - CULJA), str. 599.

61 Usp. POZNIĆ, B., *Građansko procesno pravo*, Beograd, 1980. (dalje - POZNIĆ), str. 271. – 272.; ČALIJA, B., OMANOVIĆ, S., *Građansko procesno pravo*, Sarajevo, 2000. (dalje - ČALIJA – OMANOVIĆ) str. 264. – 256, TRIVA – DIKA, str. 604., 609.

62 Vidi POZNIĆ, B., RAKIĆ – VODINELIĆ, V., *Građansko procesno pravo*, Suvremena Administracija, Beograd, 2010., str. 368.

63 Pozitivne procesne pretpostavke su one bez čijeg postojanja meritorno raspravljanje i meritorno suđenje nije dopušteno.

64 Procesne pretpostavke su okolnosti od čijeg postojanja zavisi dopuštenost pokretanja parničnog postupka, raspravljanja u parnici, donošenje meritorne odluke o osnovanosti tužbenog zahtjeva, odlučivanje o pravnim lijekovima te o incidentalnim zahtjevima koji bi se mogli iznijeti tijekom parničnog postupka. Od postojanja procesnih pretpostavki zavisila bi dopustivost meritornog raspravljanja, u krajnjoj liniji, meritornog suđenja. Usp. DIKA, M., *Pravo na tužbu*, Zagreb, 1987. (dalje – DIKA, *Pravo na tužbu*), str. 310. – 311., TRIVA – DIKA, *op. cit.*, str. 28.

tužbi, propuštanje tuženika da u zakonskom roku dostavi sudu pismeni odgovor na tužbu i mogućnost raspolaganja tužbenim zahtjevom. Ove pretpostavke su u svim procesnim zakonima u BiH kumulativno propisane, što znači da moraju sve zajedno biti ispunjene.⁶⁵ Materijalnoppravna pretpostavka je da tužbeni zahtjev nije očito neosnovan. Dakle, od njezina postojanja ovisi mogućnost usvajanja tužbenog zahtjeva presudom zbog propuštanja.⁶⁶ U literaturi se smatra da postojanje ovog uvjeta ne utječe na dopuštenost suđenja, već samo na mogućnost donošenja presude određenog sadržaja, u konkretnom, presude kojom se usvaja tužbeni zahtjev.⁶⁷

Presudu na temelju priznanja, kao presudu kojom sud usvaja tužbeni zahtjev, sud donosi po službenoj dužnosti i bez daljnjeg raspravljanja, ukoliko tuženi do zaključenja glavne rasprave tijekom prvostupenog postupka, prizna tužbeni zahtjev tužitelja istaknut u tužbi.⁶⁸ Mogućnost njezinog donošenja proizlazi iz načela dispozicije u parničnom postupku, koje omogućava strankama da tijekom postupka slobodno raspolaze zahtjevima koje su postavile, pa se tako mogu odreći svog zahtjeva, priznati zahtjev protivnika i nagoditi se, uz ograničenje da takva raspolaganja ne smiju biti u suprotnosti s prisilnim propisima.⁶⁹ Ona pripada u kategoriju tzv. dispozitivnih presuda u užem smislu, koje se temelje na izravnom raspolaganju stranaka istaknutih tužbenim zahtjevom.⁷⁰ Zakonske osnove za donošenje ove vrste presude utvrđene su odredbama čl. 180. st. 1. ZPP F BiH, prema kojima je sud dužan bez daljnjeg raspravljanja donijeti presudu kojom prihvata tužbeni zahtjev (presuda na temelju priznanja), ako tuženi do zaključenja glavne rasprave prizna tužbeni zahtjev, sud ipak neće donijeti ovu vrstu presude i kada je udovoljeno potrebnim uvjetima ako nađe da je riječ o zahtjevima kojima stranke ne mogu slobodno raspolagati,⁷¹ donošenje presude će se odgoditi ako je potrebno da se o dopuštenosti raspolaganja priznatim zahtjevom prije toga pribave obavijesti,⁷² dato priznanje tužbenog zahtjeva tuženik može, na ročištu ili u pismenom podnesku, opozvati do donošenja presude i bez pristanka tužitelja.⁷³

Pored navedenog, za donošenje odnosnih presuda tužitelj je u tužbi dužan navesti činjenice na kojima temelji tužbeni zahtjev i predložiti dokaze kojima se utvrđuju te činjenice,⁷⁴ a kod tužbe kojom se traži održavanje djeteta činjenice bi trebale da

65 ZPP BD u čl. 307., za razliku od ZPP F BiH, ZPP RS i ZPP BiH, kao posebnu pretpostavku za donošenje presude zbog propuštanja propisuje dužnost tužitelja da uz tužbu dostavi dokaze koji se po svojoj prirodi mogu dostaviti.

66 Tako i podrobnije KEVO, M., *Pravne posljedice propuštanja odgovora na tužbu*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, Vol. 1 No. XXVII., 2019., str. 84. – 120.

67 Tako TRIVA, S., *Građansko procesno pravo, Parnično procesno pravo*, Zagreb, 1972., str. 512.; TRIVA, S., *Građansko parnično procesno pravo*, NN, Zagreb, 1978., str. 489.

68 Vidi čl. 180. st. 1. ZPP F BiH, Istovjetne su odredbe čl. 180. st. 1. ZPP RS, čl. 304. st. 1. ZPP BD.

69 Vidi čl. 3. ZPP F BiH, čl. 3. ZPP RS, te čl. 3. ZPP BD i čl. 3. ZPP BiH.

70 Vidi DIKA, M, *Sudske odluke i sudska nagodba*, *op. cit.*, str. 185.

71 Vidi čl. 180. st. 2. ZPP F BiH. Isto predviđaju odredbe čl. 180. st. 2. ZPP RS, te čl. 304. st. 2. ZPP BD.

72 Vidi čl. 180. st. 3. ZPP F BiH. Isto predviđaju odredbe čl. 180. st. 3. ZPP RS, te čl. 304. st. 3. ZPP BD.

73 Vidi čl. 180. st. 4. ZPP F BiH. Isto predviđaju odredbe čl. 180. st. 4. ZPP RS, te čl. 304. st. 4. ZPP BD.

74 Vidi čl. 53. st. 2. toč. 2. i 3. ZPP F BiH. Isto predviđaju odredbe čl. 53. st. 2. toč. 2. i 3. ZPP RS, te čl. 152. st. 2. toč. b. i c. ZPP BD.

se odnose na stvarne potrebe djeteta, ishrana, odijevanje, zdravstveno stanje, uzrast djeteta, sveukupne potrebe za njegovo školovanje, vanškolske aktivnosti, imovina ili prihodi djeteta i druge činjenice koje su od značaja za izdržavanje djeteta. Kada su ove činjenice navedene u tužbi, sud će moći procijeniti da li se traženim iznosom za izdržavanje mogu zadovoljiti potrebe djeteta, te da li bi se donošenjem ovih presuda (zbog propuštanja, na temelju priznanja), ostvario najbolji interes djeteta. Uz to, one bi bile donesene u postupcima koji su znatno jeftiniji, brži, efikasniji, od cjelovitog kontradiktornog postupka koji uključuje održavanje pripremnog ročišta, jednog (ili više) ročišta za glavnu raspravu, izvođenje dokaza i donošenje presude. Važno je istaći i da se njima pruža jednako kvalitetna pravna zaštita kao i presudom donesenom nakon provedenog kontradiktornog postupka. U prilog uvođenja mogućnosti za njihovo donošenje, može se navesti i činjenica da se u praksi često dešava da se tužbom za izdržavanje traže mjesečni novčani iznosi izdržavanja, koji su ponekada i puno veći od propisanog mjesečnog iznosa prosječnih potreba jedne izdržavane osobe, odnosno od iznosa od 30% od prosječne plaće u Federaciji BiH, te da su u velikom broju slučajeva donesene presude u kojima su dosuđeni novčani iznosi za izdržavanje koji su znatno niži od iznosa koji su postavljeni u tužbenom zahtjevu.⁷⁵

Još je jedan od razloga koji opravdava mogućnosti donošenja dispozitivnih presude u parnicama za izdržavanje djeteta ogleda se u pravu organa starateljstva da podnese žalbu protiv presude zbog propuštanja/presude na temelju priznanja, ako ocijeni da one nisu u interesu djeteta. Naime, u ostvarivanju zaštite interesa djece u sudskom postupku, pored suda, najvažniju ulogu i najšira ovlaštenja ima organ starateljstva. PZ F BiH⁷⁶ je u svrhu zaštite interesa djeteta ovlastio organ starateljstva da može podnijeti tužbu radi izdržavanja, ako to ne uradi roditelj. Nadalje, sud je dužan o postupku izdržavanja obavijestiti organ starateljstva, pozivati ga na ročišta, dostavljati mu podneske stranaka i odluke. U tom smislu, sud je obavezan i presudu zbog propuštanja, kao i presudu na temelju priznanja, dostaviti organu starateljstva, koji bi cijenio da li je takvom presudom ostvaren najbolji interes djeteta, te ukoliko nije, mogao bi podnijeti žalbu protiv presude, ako žalbu ne bi podnio roditelj. Na taj način organ starateljstva bi brinuo o zaštiti interesa djeteta, odnosno kontrolirao dispozicije roditelja koje bi, eventualno, bile protivne interesu djeteta.

Jedna od razlika između ove dvije dispozitivne presude je u tome što se presuda zbog propuštanja, uz ispunjenje ostalih zakonom predviđenih uvjeta, može donijeti samo na prijedlog tužitelja, dok presudu na temelju priznanja sud donosi po službenoj dužnosti. Međutim, držimo da bi u postupcima za izdržavanje, one ipak trebale biti propisane kao mogućnost, s tim da u slučaju kada je tužbeni zahtjev očito neosnovan, sud neće moći donijeti presudu kojom se odbija tužbeni zahtjev, kada uredno pozvani tuženi ne dostavi odgovor na tužbu, već će nastaviti postupak i donijeti kontradiktornu presudu.⁷⁷

75 Vidi Presudu Općinskog suda u Mostaru broj 58 0 P 190880 19 P od 24.11.2020. godine, broj 58 0 P 215184 19 P od 29.12.2020. godine, broj 58 0 P 054954 09 P od 7.10.2011. godine, broj 58 0 P 097998 11 P od 23.4.2012. godine, broj 58 0 P 117834 12 P od 6.9.2013. godine, broj 58 0 P 123537 13 P od 8.11.2013. godine

76 Vidi čl.239. i čl.309. PZ F BiH. istovjetne su odredbe čl. PZ RS i čl. PZ BD.

77 Tako i CIMIROTIC, M., *Perspektiva presude zbog propuštanja u parnicama o izdržavanju djece*, dostupno na: <https://www.prf.unze.ba › Docs › Anali › 2.pdf>

Pored navedenog PZ F BiH daje mogućnost roditeljima da se pred organom starateljstva ili pred notarom sporazume o visini novčanog iznosa izdržavanja djeteta, pri tome vodeći računa o "dobrobiti djeteta", koji ima snagu izvršne isprave, a temeljem kojeg se može tražiti sudske izvršenje.⁷⁸ Ako se uzme u obzir da je i obaveza suda po službenoj dužnosti tijekom postupka naročito paziti da se zaštite prava i interesi djece, ostaje nejasno zašto je izostalo povjerenje zakonodaca da isti takav sporazum stranke mogu zaključiti u vidu sudske nagodbe pred sudom, koja također ima snagu izvršne isprave i na temelju koje bi se također moglo tražiti izvršenje.

Suprotno od ovoga, smatramo da je opravdano rješenje zakonodavca prema kojem se u postupcima za izdržavanje ne može donijeti presuda na temelju odricanja. Ovo ponajprije radi izbjegavanja opasnosti da maloljetna djeca ili punoljetna djece nad kojima roditelji ostvaruju roditeljsko staranje ne bude dovedena u nepovoljan položaj, tako što bi njihovi zakonski zastupnici eventualnim lakomislenim postupcima mogli ugroziti njihovu egzistenciju, a što bi bilo suprotno načelu zaštite njihovog najboljeg interesa.

U PZ F BiH *de lege ferenda* trebalo bi u čl. 278. iza stava 1. dodati novi stav 2. koji glasi: "Izuzetno od stava 1. ovog člana, ako je dijete tužitelj u samostalnom postupku u sporu o izdržavanju maloljetne djece ili punoljetne djece pod uvjetima iz čl. 216. st. 1. i 2. ovoga zakona, stranke mogu priznati zahtjev protivne strane i nagoditi se, ako sud ocijeni da je to u najboljem interesu djeteta." Dosadašnji stav 2. postao bi stav 3. iza kojeg bi trebalo dodati stav 4. koji glasi: "Izuzetno od stava 3. ovog člana, ako je dijete tužitelj u samostalnom postupku u sporu o izdržavanju maloljetne djece ili punoljetne djece pod uvjetima iz čl. 216. st. 1. i 2. ovoga zakona, sud će donijeti presudu zbog propuštanja i presudu na osnovu priznanja ako ocijeni da je to u najboljem interesu djeteta." Dosadašnji stav 3. i 4. postali bi stav 5. i 6.

6. Zaključak

U postupcima za izdržavanje djeteta zakonodavac je zauzeo stav o apsolutnoj nemogućnosti poduzimanja materijalnih dispozicija. Analizom ponuđenih rješenja u obiteljskom zakonodavstvu u uporedbenom pravu postavlja se pitanje je li ovakav stav zakonodavca opravdan? Držimo da bi po uzoru na makedonsko i hrvatsko obiteljsko pravo stranke mogle disponirati (neposrednim) predmetom spora uz nadzor suda, pa i organa starateljstva. Stoga smatramo da bi se u postupcima za izdržavanje djece, kojima je izdržavanje često jedini izvor sredstava za njihovu egzistenciju i razvoj, uvođenjem mogućnosti donošenja dispozitivnih presuda i zaključenja sudske nagodbe ostvarili brži, jeftiniji i efikasniji postupci, uz istovremenu zaštitu interesa djeteta i dosuđenja novčanog iznosa kojim se može osigurati njegovo izdržavanje, u kom smislu su u radu istaknuti određeni prijedlozi *de lege ferenda*. Navđenim rješenjima bi se također u većoj mjeri realiziralo načelo hitnosti, kao jedno od specifičnih načela ovih postupaka, te udovoljilo zahtjevima suđenja u razumnom roku i pristupa sudu zajamčenih čl. 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

⁷⁸ Vidi čl. 238. PZ F BiH. Isto rješenje predviđeno je i odredbama čl. 216. PZ BD. Prema odredbama čl. 257. st. 1. i 2. PZ RS ovaj sporazum se može zaključiti samo pred organom starateljstva i ima snagu izvršne isprave.

Međutim, njihovo donošenje bi trebalo biti propisano kao mogućnost, a ne obaveza suda, kako bi sud mogao provesti postupak i donijeti kontradiktornu presudu ukoliko bi utvrdio da njihovo donošenje nije u najboljem interesu djeteta, koji je sud po službenoj dužnosti dužan štiti.

Alena Huseinbegović, Ph. D., Associate Professor
Faculty of Law, University „Džemal Bijedić“ of Mostar

Mirjana Kevo, LLB., judge of Municipal Court in Mostar
Ph. D. Candidate, faculty of Law, University of Mostar

Mediha Boškailo – Veledar, LLB., judge of Municipal Court in Mostar
President of the Litigation Department

PERSPECTIVE OF DISPOSITIVE JUDGMENTS AND COURT SETTLEMENTS IN CHILD SUPPORT CASES

Summary: The authors present the existing legal prohibition of passing dispositive judgments and concluding a court settlement in child support litigation and its (un)justification. The solutions of the mentioned issues in the valid alimony litigation law of the post-Yugoslav countries, which are accepted and applied in these litigations, are also considered. The protection of children in need of alimony is often the only source of funds for their existence and development, which is why it is necessary to ensure fast and efficient procedures, in accordance with the requirements of the right to a trial within a reasonable time and access to court guaranteed by art. 6. of Conventions for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. After analysing the legal solutions offered in family law of Bosnia and Herzegovina, they will try to answer the questions whether the adopted procedural instruments applied in alimony proceedings are in condition to enable efficient proceedings or would effective judicial protection of this right be achieved only by prescribing the possibility of dispositive judgments when child is prosecutor, which in the protection of the interests of the child provides the same quality level of legal protection as a contradictory judgment rendered after the entire procedure, as well as the conclusion of a settlement in court. The concluding part of the paper indicates certain proposals *de lege ferenda*, in the sense of how to amend the existing provisions in the Family Law of the Federation of Bosnia and Herzegovina, which would protect the interests of the child in child support cases with significantly shorter, more efficient and cheaper procedures, than the existing one.

Key words: child support, dispositive judgments, court settlement, trial within a reasonable time, urgency of proceeding.